

כבוד כבודו להרבות ולמעט כבודי וכבוד שמים ולא ינחם על הרעה לעשות, בקש לעשות ולא עשה כי לא יעשו ידים תושי', וד' הרועה אותי מעודי ובין נגידי חכמה הושיבני ופרץ גבולי בתלמידים הוא לא יעזבני ולא יניחני, וכל כלי יוצר עלי לא יצליח וכל לשון אשר תקום למשפט אחי ירשיע, וידריכני על במות החורה לנצח בנגינות זמירות בבית ד', והם בכוזבים כל אדם כוזב ועד ארגיע לשון שקר, וזה דע לך שבטחתי בכל לב בן משכיל דיין אמת שופט צדק שידין ויאמר כי לא לאמונה גברו בארץ ודרכו נסתר, ולא דרך אנשים גברו חיל ביראה לו ואף אני לא אגלה תרפים מקום תורפי' להבאיש ריחו, אף כי הרבה דברים יש לומר עד שאתה בודק וכו' ואציל בדברי תורה כי ספרו מלא טעיות ושיגאות כל נער יכתבם, וכבר חברו תלמידי קונטרס למחות אבן הטועים, אך אתן לפי מחסום מבלי לחלל השם, ולא יאמרו המונים ת"ח מחבלים זא"ז כאויבים בשער, אבל עוד חזון למועד אי"ה אם לא יתן דומי' לה, ובוזה אצא ואומר שלום, שלום שלום לרחוק ולקרוב כחפץ הכותב המצפה לתשועת ד'.

חק' יהונתן אייבעשיץ חופק אה"י 17.

מכתב ב'

ב"ה, כתב התנצלות ותשובה מחכמי פראג על הדפסת הש"ס עם השמטות בשנת תפ"ז לפ"ק 1.

דא תהא למיקם לפני כל חכמי ישראל היושבים כסאות למשפט, לדעת על מה זה ולמה זה אשר זאת תורת העולה על רוחנו להדפיס הנה הש"ס עם ההשמטות, ולפעמים איזה פירוש בשולי היריעה על אגדות זרות וגם בשינוי הלשון במלות שמות נרדפים, מה ראינו על ככה ומה הגיע אלינו להטיל מום בקדשי גבוה אשר חובה על כל אמוני ישראל להאמין כי כל דבריהם כנחלי אש בוערת וכולם מתאימות ושקלה אין בהם, וישמע עמי ונדברה, נשיאי ישראל ואעידה בם, כי תנות צרות לא נוכח אשר קרה אותנו בימינו וכאשר באונו שמענו משנות דור ודור אשר הי' תמיד פה רצועה מרדות לספרי הש"ס וכל מפרשיו וכל הספרים אשר אדניהם הטבעו על הש"ס מבלי להניחן ולהרשותן להדפיסן פה או להביאן ממקום אחר, כי האפיפור קלעמענטוס השמיני גזר אומר עם סיעתו בקונסיליען אשר היו בעיר טרירענטינא על הש"ס להשמדן והחמיר במקום

17) אגרת הזאת נכתבה עוד בשנת תקי"א, והפני' לא השיב ע"ז מאומה רק כתב אגרת לפנים דניק אה"ו ביום ועש"ק כ' אלול תקי"א מרם יציאתו מפרס"ט, ראה בס' שפת אמת דף כ"א ע"ב, ובתוך אגרתו מזכיר ברטו את האגרת הזאת של רבינו, וביום א' כ"ב אלול תקי"א עוב בע"כ את העיר מפרס"ט, כנ"ל בח"א פרק ח' :

1) אורות הדפסת הש"ס הזה ראה לעיל בח"א פרק א', ולהלן בפרק

שהקיל פיאוס הרביעי בציווי כאשר לא יקרא מסכת או תלמוד וגם יהי' כל המתנגד לדתם והמחרף לאלהון ותורתן נשמט יהיו מורשים (להניחן 2) אמנם הוא גם בזה לא חפץ וגור אומר שלא יועיל בו שום תנאי והגהה ושינוי כי אם רצונו להשמידן ולהיותן נטולים מן היהודים. ומאז היו כהני הנוצרים הסרים למשמעת האפיפיור הנקראים קאטאלישע נוצרים מגדילים איבה על הש"ס לקיים דת האפיפיור, והקיסר החסיד רודולפס 3, הי' נותן חריות הנה ליהודים להיות להם דפוס על ספרי היהודים והתנה בפירוש חוץ מספרי ש"ס שאל ירפיסו, ואח"כ כאשר הגאון בעל תוספות יום טוב ז"ל הדפיס ספריו להם המודות ומעדני מלך ובהקדמתו הגדיל לספר בשבח חז"ל, וכשנתודע הדבר להקיסר ברול באה נפשו להיות מפליג בשבח הספר אשר עומד לשריפה כפי דת האפיפיור, ובנס גדול אשר ניצל כאשר קבע יום ההוא למוזכרת לצאצאיו אחריו, ובמגלת ספר כתב להם כל אשר קרהו וסיבת התפיסה מוזמת הנ"ל, ומצוי בקהלתנו אצל נכדיו 4) ותמיד בפתע פתאום באו ברחוב ויקחו ביד רמה מאין מוחה ספרי היהודים כל אשר מצאו כאשר לקחו מהגאון מוהר"ר גבריאל וממורינו ורבינו הגאון מורי ורבי אברהם ברודא ומ"ו אלי' שפירא זצ"ל ולא הי' באפשר להחזירן ויש אתנו פה היום כמס בכווננו נוסח המעמאריאל שכתבו הגאונים מ"ו אברהם ומ"ו אלי' שפירא זצ"ל בשם נבחרים מבני קהלתנו לשררה שיהי' מרשים אותם להגיה הש"ס להסיר מתוכו כל המתנגד להם אפס יהי' הנשאר לפליטה ולא הועילו ולא השיגו על זה רשיון, והי' זה מכה של פרקים מאז ועד שנת תע"ד לפ"ק שהי'... (חסר) בקהלתנו ועפ"י ציווי הקיר"ה לחפש בכל כיפות היהודים אשר בשוק ט"מ (טאנדעלמארק) ומצאו בתוכו ספרים רבים שהבריחו לתוכו היהודים וכולם נלקחו בציווי השררה, וכאשר הגיעו הספרים לכהני נוצרים הנקראים יעזואיטר שהם בקיאים בלשון עברי וכבר הגיע לידם מחברת שחיבר איש הנודע לכל אייזענמענגער ימ"ש הנדפס במדינת פרייסין בעיר קינגסבורג אשר בו העתיק כל המתנגד ומחרף לנוצרים וכל אגדות זרות הנמצאים בכל ספרים, וגם מחברת קטן הנקרא "יודען שפיגל" הנדפס בקעלין אן ריין שנת 1714 למספרם שהוא קיצור מן מחברת הנ"ל ממנו למדו לחפש בחיפוש בספרים ויעשו גם הם כמתכונתם ויוסיפו על שונאינו הנ"ל ויעשו רשימות מדברים רבים אשר נמצאים בספרים הנ"ל וימסרו אותן לכל שרי התמניות אפעלאציאן (שטאטהלטרין) קונסעסטארי וגם אצל חצר המלך שלחו כזאת ובזה בערה חמת המלך ונותן הדת על כל ספרים שישנו ביד היהודים שבכל מדינת פה"ם למוסרם ביד גוצרים ואשר יבחר בעיני כהני גוצרים

ה' אות ט באריכות : 2) ההיתר מהאפיפיור פיאוס הרביעי להרפים הש"ס נתנה בשנת 1564: ראה להלן בפרק ה' אית מ' : 3) המלך רודולפס הי' בימי הגאון המהר"ל טפראג זצ"ל, והוא הי' חשוב אצלו, ראה בס' מגלת יוחסין להמהר"ל טפראג : 4) ה"ס הזה נרפס הרבה פעמים בשם ס' פגלת איבה וגם עם תוספות מבנו זצ"ל ;

להשיב ישיבו, ואז קציני כאן וביותר קציני ווינא התאמצו בהשתדלות גדול להשיב דת הנ"ל והשיגו ליתן במקום הספרים רשימתן ואת אשר יבקשו קונסיסטאריאני ימסר להם בלי עיכוב ומאו לבנו דוה ועלה מורא בלבבנו תמיד אולי יאמרו הביאו ספרי הש"ס אשר בידכם עם מפרשים כי לית דין צריך תלמוד שהמה בלתי מורשים ולפי דת אפיפיור אין שוה להניחם, ועפ"י השתדלות ורב הכנעה שהיו מחשים לזה מבלי אומר, אך כל ספרים הביאו שערו לקחו, וכל הרכוש אשר אתן יחרם והאיש אשר אלה לו ענש יענש למאוד כי כן יסד המלך הקיר"ה והי' מכה מהלכת אשר גם במדינת מעהרין הי' ציווי הקיר"ה מבלי להביא לשם ספר אם לא ברשות והגהות יעזואיטר אשר בעיר אולמא וגם בווינא נלקחו ספרי הש"ס הבאים העירה והקצינים היו רוצים להשתדל להחזירן ואין לאל ידם, ואנחנו פה למען קיום תורתנו פומבי גלוי לכל ולהסיר מורך מלבבנו כתבנו אל יאבלונצקי שאנחנו נקח מאתו 300 שסיין רק ישיג רשיון מפמישי האף קאנצליי וחירות להניח הש"ס שלו חפשי וגם במקום הקיר"ה פה כתבנו לו לתת להוצאתו לבא הנה למען נראה לעמוד לימינו אולי מיניה ומאתנו יסתייע מלחא ואין קול לפעמי מרכבותיו ואין כתב מקיר"ה עליהן, כל זאת באתנו יגענו ולא הונח לנו במעט עד אשר איש אחד מניקלשבורג בשמו ר' יצחק מוכר ספרים ביקש להביא בהחבא העירה שמונה ש"ס וספרי רי"ף הגדולים ע"י אנשי הארשמניק, ונגלה בשער תחבולותיו ובאו הספרים לבית העצה ור"י הנ"ל ברח לנפשו ובפקודת שרי האפפלאציאן נתפסו אנשי הארשמניק ור"י מ"ס בנ"ש וברוב השתדלות והחסד הי' משפץ לפנות הרחובות אסור בכבלי ברזל שנה אחת ועל הספרים יצא הדת מהאפפלאציאן שטאטהלטר"י שהמה פה במקום המלכות לשורפן על השוק על הפראנצער לעין כל לא זו הספרים הגיל אף זו כל ספרים כמותם הנמצאים בכל מקום, והנה גדול חרדה ואנחה שהי' לנו בגין זה אין צריך לכתוב כי כל איש יבין אשר קצנו בחיינו ונבחר לנו מות בראותנו תורתנו להבערה יוצאת ועלה על מוקדה ואין מכבה ושקדנו עד מאוד על פתחי השררה ובחמלת ד' שכאשר הי' כבר מונח אש ועצים הגיע לנו צווי שנית להיות בשב ואל תעשה עד עמדנו לפנייהם לשמוע טענותינו, וכאשר שחרנו פני השרים היושבים במשפט להציע דברינו להיות צדיקים ראשון בריבם ראינו כי ח"ו כלתה הרעה כי כל מבטחינו הי' שהקיר"ה הרשה להדפיס הש"ס דפי"ם דאדר, ועל אמרו פה אחד שאין בזכות זה ממש כי זה הי' ברייכשקאנצלייא אשר שמה ברייך ? בלא"ה ספרי לוטראני הבאים העירה נלקחו בשביל היותן נגד דת אפיפיור למה יבחרו ש"ס להרשותן נגד דת אפיפיור, גם החירות הקיר"ה הי' בוה"ל שהמדפיס אמר להדפיס ש"ס שכל דבר המתנגד לנוצרים כמשמעות הקונסרלאיום טרידענטינע להגיה וע"ז הרשה הקיר"ה להדפיסן אבל הוא מעל ושינה דבריו והדפיס אותם עם הדברים המתנגד לדתם של קטולישע'נוצרים הסרים למשמעת האפיפיור רומא ונגד קונסיליאום הנ"ל אין לו זכות וחירות הקיר"ה, וכאשר שמענו זאת חרדנו אם יחזיק הדת השנית לשרוף הספרים יהי' האחרון קשה מן הראשון ואמרנו

הנה בא מים עד נפש ובאו בנים עד משבר, לא עת לטמון יד בצלחת כי אם לעמוד בפרץ על משמרת ד' לראות כדת מה לעשות למצוא תרופה למבוכה הלו ותפשנו אומנות ישנה הוא הדבר אשר בקשו גאונינו קדמונינו י"ל הנ"ל להרשות להן להגיה הש"ס ולא עלתה בידם וחשבנו אולי מרוב צרה וצוקה יהי לנו רְחֻקָה שנשיג אותו ויהי למחי' לפליטה גדולה להשיס ולכל מפרשיו ויגענו על זה בנפשינו ובמאודינו ביגיעה רבה ושקידה עצומה כי הדבר נידון אצל היעזואיטר העומדים על הפקודים להגיה הספרים אצל קאנסיסטאריים ואָפּעלאציאָן ואחר היגיעה והשתדלות שאלו הקאנסיסטאריים לפאטער האזעלבויער הוא היעזואיט העומד על פקודת ספרי היהודים אם אפשר להרשות להגיה הש"ס הואיל שאפיפיור שברומא גזר עליהם מבלי להדפיסן וכאשר נראה לקרות בהעתק מכתביהם עם העתק מתשובתו מה שנתן להם וכאשר הגיע להם תשובתו אח"כ הורשינו מאתם להדפיסן אך כתנאי שכהני נוצרים יעזואיטר הנ"ל יגיהו אותם בראשונה לבד יהי' בו דבר המתנגד להם כי כן יסד המלך על כל הספרים הנדפסים הנה, ספרי היהודים והן ספרי הנוצרים מבלי להדפיס מן הנה אם לא שיעזואיטר הנ"ל יגיהו אותן לבד יהי' בתוכן דבר המתנגד להם וגם שרי האָפּעלאציאָן הסכימו על ידן, וליהודים אשר בעירנו הי' אורה זו תורה ששון ושמחה של מצוה כי הגיד לנו דבר גדול כזה להיות הש"ס וכל מפרשיו מוצלים גלוי לכל עמים מה שלא הי' מעולם מורשה מפני כהני הנוצרים הנקראים קאטאלישע-גייסטליכע ואז בחרנו אנשים מקלהתינו מביני מדע אשר בהם כח לעמוד בחצרות הנוצרים בויכוח ומליצה בעד דברי חז"ל לנקח עם היעזואיטר הנ"ל בשיב הגהות ולפלפל דברי חז"ל במשפט ועשו אנשים המה באמונה כפי יכלתם עד תחת אשר ישרו מתנגדים לשלוט ברובי אגדות ודרשות חז"ל כי כן באו בדברי אייוענמענגער הנ"ל, ושאר ספרי נוצרים החורקים שן עלינו בגינם והי' לצחוק בעיניהם נהפך הוא אשר רובם אשרוהו וקיימוהו וסרה מעלינו תלונת הנוצרים ומעט אשר גזרו אומר לבד יהי' נדפס וכאשר הגיע לידינו הרשימה אספנו להגאון מורינו ורבינו האב"ד (ר"י גר"ו 5) בצירוף כל חכמי ורבני עירנו אשר ח"ל המה גדולים בחכמה ובמנין וטבעם יצא בכל ארץ לעיין במילין אם כשר ונאות לעשות כן אם לא ואחר הלנת דין פעמים ושלוש ומשא ומתן עלתה הסכמה להדפיס מס' ברכות הנודע הגהות וסדר זרעים אשר לא יחסר בו דבר, אך ממס' שבת והלאה לא עבר הסכמתן כי לא נודע עדיין טיב הגהות נוצרים בו אם מעט אם רב וטעמם ונימוקם הוא כך וזה לשונם: ע"ד אשר בקשו קציני מנהיגי עדת קהלתנו לחוות דעתנו בנדון הש"ס אשר בעזרת ד' השיגו רשיון להדפיסו אך באופן להגיה אותו עפ"י כהני נוצרים העומדים על הפקודים הבקאים בטיב העברי ולהשמיט מתוכו כל דבר המתנגד לאמונתם וכאשר ראינו רשימה מהשמטות הנעשה מאתם על מס' ברכות אם כשר ונאות לעשותן אם לא ולמען כבוד ד' ותורתו אמרנו

(5) הוא הגאון ר"ד אופענחיים אבד"ק פראג;

דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים שתולים בלב כל איש ואיש מנעד ועד זקן טף ונשים כי כל דבריהם נגלות ונסתרות כולם משכילים ומקור החכמות עצומות ורות אלהים נוססה בהם אשר הם למעלה מן הטבע וכל רז לא אנים להם ואף שדי מעלות לקודש ראשון שאין למעלה הימנו מה שקבלו הלימ וגמסר מדור דור, ושני בדומה לו מה שאמרו מעתיקי שמועה מעצמן ולמדו אותו עפי' ייג מדות המקובל להם הלימ להתענג בו ועל פיהם יצאו ויבואו בכל לימודי ד' ומאלה יפוצו ארץ החיים ופטיש יפוצץ סלע המחלוקת זה אוסר וזה מתיר וכולם נחנו מרועה אחד, שלש הם דרשות חכמינו ז"ל מה שאסמכוהו אקרא חוץ לפשוטו של מקרא אשר כבר הורנו חז"ל ה"ה הכוזרי במאמר החבר וריב"ז במס' סנהדרין ורשב"א בעין יעקב פ' הספינה שכולם אסמכתא בעלמא ועיקר לימודם ה' מקובל בידם בע"פ ולמזכרת ולסימנא בעלמא קבעו הקרא ההוא הדומה לזה וכן כתב ר' יונה על הא דהנותן מטתו בין צפון לדרום, והרביעי הוא אגדות חז"ל אשר נמצא בהם רב מהורות היוצא מן ההיקש הטבעי וכמו כן מה שכתבו בחכמות לימודים שרבים מגאונים הקדמונים כמו הרמב"ם בס' המורה וכדומה מתמיה עליהם שכפי מופתי התכונה וראיות לימודים נראה שלא כדבריהם אך מ"מ הסכימו שיש להם מובן פנימי וכונה נסתרה ולא כמחשבותם מחשבותינו וכל דעתינו נקלה נגד דברי חז"ל ומה נדע אשר לא ידעו ומכ"ש מופתי הטבע והגיוני ולימודי ודאי שכל אלה ראתה נפשם ולבבם הפתוחות ולא דבר ריק הוא שיש דברים בגו לכל דבריהם פנימיות ופירוש עמוק וכבר הורנו חז"ל מפחיתות הדורות האחרונים באמרם אם הראשונים כמלאכים וכו' ומכ"ש דור שלאחריהם אשר המה בערכם כנפל טמון כל חזו שמש וכל דברי חז"ל כגחלי אש בוערת אשר לא יכבה ולזאת ודאי לכל שלומי אמוני ישראל לאזור בעזו מתנם בכל האפשר לבל יהיו דברי חז"ל נלקה בחסר ויתיר או שינוי מלה כלל כי אם להיות אמת ויציב נכון וקים, אמנם בנידון המושאל אשר ידענו כי תמיד רצועה מרדית פה על ספרינו ובפרטות על ספרי הש"ס ומפרשים ופוסקים מבלי להניחם וזה לערך י"א שנה וביותר ממש אין רגע בלי פגע ותורה מונחת בקרן זוית וכנגב במחתרת וכולי האי ואולי שיהי' ספק בידינו לעשות ובריא היוזק לעין כל שהמה בסכנה עצומה א"כ אין כאן שום חשש ונידנוד דבר שנהי' נמצעים להרשות להדפיס ויהי' כל הש"ס ומפרשיו כולם מורשים גלויים לכל עמים ואין דובר דבר ויהי' סרה מעלינו שנאת ואיבת הנוצרים החורקים שן עלינו באומרם הלא אחם מחרפים אותנו בספריכם ובפרטות על ספרי התלמוד ימיקו לדבר, אך כעת אשר יהי' מורשים מפני כהנים ומשרה יר"ה לא יהי' מוצה פה ומצפצף ודאי שנכון הדבר לעשות לבלי כושל ועיכוב כלל כי ודאי שניתן הש"ס להצילו באחד מאבריו ולא יהי' הש"ס חמור מגיע ושיד אשר ק"ל יהרג ואל יעבור קיימא לן אם מיוחדים על אחד, שימסר להם ואל יהרגו וכ"ש הדבר בש"ס שבזמן שמיחדים לומר השמיטו דא מאתכם שיהא הנשאר לפליטה שישמיטו זאת ולא יצאו כולם לבית השריפה מבלי שכון באהלינו אהל תורה ובפרט כי חז"ל שיסדו התלמוד לא

על זה יסדו להיותו בדפוס גלוי לכל העמים כי אם כתבוהו בכתובה תמה ומסרו זאת לזרע אמונים להנחיל לבניהם לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל ובתוכם לא עבר זר וזה לערך ר' שנה שהחל להתפשט ספרינו בדפוס לחקנת אחינו למען יהיו להם הספרים בנקל ומצוי אמנם בדברים כאלו תקנתם קלקלתם שגורמים סכנה לכל ספריהם ומטילים איבת הנוצרים עלינו ודאי שדברים אלו יהיו חוזרים לאיתנם הראשון מבלי לחקקם בעט ברזל ועופרת, ואם במקום הצלת ספרים בדליקה מקרית לא העמידו דבריהם ק"ו במקום דליקה הנעשה בכונה מהספרים דרך כלל מבלי השאיר עוללות ופרט כלל, והראשונות ישמיעו מגלת אסתר שנאמרה ברוה"ק לכתוב בכל זאת מנעו כה"ג לכותבן לדורות באמרם שנאה אתה מטיל עלינו בין האומות ואף כי רבים מעמי הארץ מתיהדים כי נפל פחד מרדכי עליהם מה נאמר ומה נדבר בגלות המר אשר אין לנו אחות בבית המלך ומחדשים לבקרים בגזירות חדשות הראוי לנו לעורר מדנים ושנאה בין אר"ה להשביית התורה מבלי להיות החכמה בחוץ תרונה ומחדרים אימה וחמת המלך מ"ה בדברים אשר מהדין לא נתנו לכתוב כלל כי אם מטעם עת לעשות לד' ובדברים כאלו נהפוך הוא שהעת לעשות לד' מבלי לאמרם עם הספר ולעמוד הדת על תלה למען תת תקוה ושארית לכל הש"ס ומפרשיו אשר כולם יהיו כשרים מורשים מבלי כושל ובדברים האלה אשר מצער הנה אין לחוש לשכחת מכה טעמים, וכן תענית אנשי בית אב ביום א' היתה תקנה קדומה, אשר יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם ביטלו אותו קרוב לחרבן הבית מפני איבת הנוצרים אף שאז לא היתה ידם תקיפה עלינו מכ"ש עכשיו אשר אנו כפופים תחת ידם ובצלם נחיה מהראוי להסיר מעלינו תלונתם בשב ואל תעשה מבלי להדפיס דברים הללו עם הספר, וכמה חשו חכמים מחשש סכנה עד שגנזו ספר יוחסין אשר אמרו עליו שהי' מכה עיני חכמים והחשש בהן בגנותן ובכל זאת מחשש סכנה של בעלי זרוע גנזו אותו כמ"ש המהרש"א מכ"ש מחשש סכנה יש לגנוז דברים אלו ויהיו הנשואים לפליטה ואצ"ל בדברי אגדות הזרות אשר כונת חז"ל היו סודות נעלמים ואינם נמסרים אלא לשרידים אשר ד' קורא עליהם ולא לזולתם שיש להשמיטן להציל דברי חז"ל (יש פה חסרון בכת"י. ר"ק.) ביתר המהרש"ל בספרו יש"ש לביק שכתב להדיא בשם התוספות שהחכמים לא רצו לגלות לשלוחי המלכות טעמו של דבר למה שור של ישראל שנגח לשור של נכרי שפטור, מפני הסכנה, הרי שהניחו הדבר בתימא על חז"ל שהקשו מ"ג אי רעהו דוקא וכו' ולא ביקשו לתת להם טעמים מחשש סכנה ומכ"ש שמורשים אנו להשמיט הדבר בדפוס לכל יודע וישטמו אותנו וספרינו מחשש שהי' אצלם בפה הוא אצלינו בכתב הדפוס אשר הוא גלוי לבן ברית ושאינו בן ברית היודעים לשון עברי וכ"כ המהרש"ל דהא דהגידו להם דבר זה דשור של ישראל שנגח לשור של נכרי דפטור איירי כגון שהשרים שאלו בפרטות על כל דין ודין ולא הי' יכולת בידם להשמיט עצמם מדין זה הרי היכא די' יכולת להשמיט עצמו ודאי דרשאי וכן הדבר בדפוס מה שיש להשמיט לכל ימצאו הנוצרים ולהסיר מאתנו האיבה.

סכנה העצומה מהספרים ודאי שמותר ומותר ובפרט כי כאן בריא יותר
 היוקא מעובדא דהמהרש"ל דשם ה' רק חשש סכנה, ומכ"ש לשנות הלשון
 במלות ושמות גרדפים באופן שלא ישתנה הענין פשיטא שמותר כמו שכתב
 מהרש"ל על ע"ב זקנים ששינו בתורה דאף דשינו הלשון מ"מ לא שינו
 הענין ופשוט הוא רק להפוך את הדין מהיפוך להיפוך, אסור מותר מותר
 אסור בוצ"ע דבוה דעת המהרש"ל להחמיר אף במקום סכנה, אמנם מעשים
 בכל יום שמהפכין הדין, ומשנין מדרכי שלום בהפקעת הלואה וכדומה ולא
 שמענו פיצה פה לעולם וכן נראה בהיפוכי בדבר מהר"ם רבקש בש"ע חו"מ
 סימן תכ"ה ודבריו המה מועתקים בספרים רבים אך לא נאריך בזה כי אין
 צורך ושאלה בנידון דידן כי כפי הרשימה אשר ראינו מצער המה למאוז
 ואין בו שינוי מהיפוך להיפוך ואין בו צורך כלל להנ"ל, והנה אלו דבר
 זה הוא חדרש מה שלא ה' לעולמים ה' מקום פקפוק ולומר אעפ"י שאנו
 מדמים נעשה מעשה, אך להיות שכבר ה' לעולמים הש"ס בבאזיליא נשמט
 דברים רבים ממשנה וגמרא וכן הדין הנ"ל בשור של ישראל שנגזל לשור
 של נכרי נשמט וכהנה רבות ולא לבד המחרף לנוצרים כי אם אף רבים
 מאגדות באותו שאמרו במס' שבת קמ"ט נמשכה ערלתו ש' אמה ומחזרת
 על כל מסיבה וכן במס' יומא ע"ז בעובדא דדוביאל שר מלכי פרס כולם
 השמיטו וברוב מקומות שהחליפו ושינו הדברים מענין לענין באותו ענין
 גרעו והוסיפו ודרשו אשר אין צריך להעתיקן, כי כל אשר ישקוד על
 דלתות הש"ס חדשים וישנים ימצא תמיד שינוים והשמטות לרוב, או ה' ^{ה'}
 בעולם המהר"ל מפראג אשר חיבר ס' מיוחד על אגדות זרות להמליץ בגינם
 אצל בני נכר ויקרא שמו, באר הגולה ור"א בעל מעשה ד', ומהר"ם יפה,
 ובעל שארית יוסף, ומהר"ם מלובלין, ורבו של השל"ה, ואין פוצה פה
 ומצפצף עד שאח"כ בשנת תנ"ז ותע"ה הדפיסו במתכונתו בפ"פ דאדר וכל
 הגאונים הסכימו על ידן והורו כי הותרה הרצועה מפני שלום מלכות,
 והם חשבו מפני הגהתן יהיו מוצלים ובעו"ה חוחרלתם נכונה כי ההגהה
 היתה על ידי כהנים לוטרעני וכל הסרים למשמעת אפיפיר רומי אינם
 משגיחים בו כלל, אך בהגהה שיעשה הנה יהי הש"ס ומפרשיו חפשים
 בכל מקום וזמן לאין כושל ויהי סרה מעלינו קנאת ותלונות הנוצרים
 (פוליוזא) שכשר ונכון הדבר לעשות ועוד טעמים רבים אשר לא נתנו
 לכתוב והם דברים הנמסרים בע"פ המספיקים כראי מוצק להתרת עובדא
 הוז, גלל כן הנוריו משובח להוציא לאור משפט התורה ושה' אסורה כל
 מי יודע מה יולד יום ואין מחמיצין המצוה דהיינו הסכמתנו על מס'
 ברכות וס' זרעים הנודע הגהתו אך ממס' שבת והלאה אשר בלתי ידוע
 לנו עדיין מהגהתו אי אפשר להסכים עליו עד אשר נראה הרשימה כמו
 ממס' ברכות ואז נדעה עפ"י התורה אשר יורנו להורות כדת מה לעשות,
 עכ"ל, וכאשר ה' לנו הוראה הזאת עדיין לא הונח לנו ועשינו מעמאריאל
 אל קאנסיסטאריים בבקשה שכל דברים זולת מחרף ומגדף להם ומדבר
 בגנותם יהיו נצבים ועומדים כי מה איכפת להו בו ולא הועילו דברינו
 בדרך כלל כי אמרו כי אי אפשר להו בזה והכל מתנגד להו אך אם אפשר

לברר הדברים ולישבן ישמעו ויראו כדת מה לעשות ועמדנו לפניהם מאחזנו אנשי מדע להעמיד דברי חז"ל בראיות שונות וחז"ל דברים רבים אשר הצלנו דהיינו על איוזה הגדות זרות ה' תנאי כי בשולי היריעה יהי' נדפס פירוש להם למען ידע הקורא אותו כי יש בדברים רמז למושכל ואת אשר גשמיט יהי' מצער ונער יכתבם, עכ"ל המכתב.

מכתב ג', אגרת תנחומין

כתב אשר שלח א"מ הגאון הר"ר יהונתן לפראג לסיבת העדר
ופטירת גיסו המנוח ר' זלמן טארני לנחם את אשת המנוח זצ"ל
ובני' שיחיו, ה"ה האשה מרת קרענדיל טארני.

שלום רב לגיסתי תח"י ובני', המקום ינחם אתכם, ויפרוש כנפיו עליכם, להיות לכם לאב ולפטרון ולרפאות את לבבכם הנשבר, איך קאן ממש מחמת גרויזמן צער ויגון ניכט שרייבן, באמת קוויהרט נור דין מיט דערא ליבה קינדר, ובפרט ידידי כבוד מיכל לעבין מנחם צו זיין, עיני זלגו דמעה ולבי חלל בקרבי, ובשמים סהדי דש על אחי המנוח ז"ל ניכט זוא פיל צער גהאבט אונד יגון עמפונדען כמו עליו ז"ל, וסהדי בשחק דש אן ביום מיתת משה בביהכ"ס דורש גוועזין תוכחת מוסר לעמי גזאגט איהמי מוכיר גוועזן ואבל יתיד עשיתי בכל אופן גלייך וויא מנוחתו כבוד צו שטיט אונד גביהרט, נון שוועסטער אונד קינדר לא יכולתי אייך כפי הדין והדת מנחם צו זיין, כי נאלמתי דומי' לרב אנחת, זונדרן ביטי איך אייך טוט להשיי כבוד אן אונד ניכט צו שטארק מצער זיין, גיסתי תח"י איזט בלא"ה קיין שטארק מענש, אונד עכשיו דיא קינדר יותר מוז מאן אין אָבאכט נעמן כמקדם, מוז זיך מחזק זיין אונד מן הש"י הכל באהבה וחיבה אן נעמן, הוא מחץ ומרפא, האבט איהר איינס מענשן פאטער פארלארן, זוא האבט איהר גאָט ב"ה פיר איין פאטער בקומען, אינד עהמי ער נענט זיך אבי יתומים ודיין אלמנות, מאן האטי עקסעמפל אין עולם, דיא מעהרשטי קינדער וואו מצליח זיין בתורה וחכמה ויראה ומ"מ זיינן יתומים, דען הקב"ה גיבט וואו אפזונדרייכה השגחה אויף זיא כי הוא מרחם יתום, אך וויא פרבלענד אונד פרשטאקט איזט דיא קלוגהייט פאן דעס מענשלייכה גשלעכט, וואו האבין וויר אורזאך צו וויינין אויף הקב"ה זיינה מעשים, זיינן מיר ווישנד וואו גוט אודער ביז איזט זיינן מיר דיא חכמים וואו גאָט-ב"ה איזט, זולכי רזומנים, זולכי מטיבים, זולכי מרחמי יתומים, זולכי אוהבי חסד ורחמים, זולכי רואים את הנולד, זולכי גומלי צדקות וואס גאָט-ב"ה איזט, דער דיא קלוגהייט אונד בארמהערצקייט אונד ווארהייט זעלבשטן איזט, נון גוויש וואן ער מיט זיינר געטלייכה חכמה בפונדן דש איין חלק מן אלפי אלפים אן טובה אודער איין מענשלייכה טובה אין עולם פאן איהם ענשטיהן קאן, ווערדי ער אוהן צוויפל לעבן נבליבן, דאן ער ב"ה וואן אלי פורענות פרהאנדין איזט, אונט הין קיגן נור איין חלק טוב פרווערפט ער דש פורענות. אינש גזאמבט אונד אפסערווירט